

SALDIRGANLIKTA PROSOSYAL VE ANTİSOSYAL DAVRANIŞLARIN ROLÜ

Ceyhun Alemdağ¹

ÖZ

Araştırmanın amacı sözel ve fiziksel saldırganlıkta prososyal ve antisosyal davranışların rolünü belirlemektir. Araştırmanın çalışma grubunu takım/fiziksel-temas sporlarından, 223 (%52.5)'ü futbol, 202 (%47.5)'si basketbol olmak üzere toplam 425 erkek sporcu oluşturmaktadır. Araştırmada veri toplama aracı olarak *Sporda Prososyal ve Antisosyal Davranış Ölçeği* ve *Buss-Perry Saldırganlık Ölçeği* kullanılmıştır. Veriler, çoklu doğrusal regresyon analizi kullanılarak analiz edilmiştir. Araştırma kapsamında prososyal ve antisosyal davranışın boyutları hem sözel saldırganlık hem de fiziksel saldırganlık ile orta düzeyde pozitif yönde anlamlı bir ilişki vermektedir. Prososyal ve antisosyal davranışlar, sözel saldırganlıkta toplam varyansın %11'ini açıklarken fiziksel saldırganlıkta toplam varyansın %17'sini açıklamaktadırlar. Özellikle antisosyal davranışların etkisi sözel ve fiziksel saldırganlığı belirlemede yüksektir denilebilir.

Anahtar Kelimeler: Sözel Saldırganlık, Fiziksel Saldırganlık, Öfke, Düşmanlık.

THE ROLE OF PROSOCIAL AND ANTISOCIAL BEHAVIORS IN AGGRESSION

ABSTRACT

The aim of this study is to determine the role of prosocial and antisocial behaviors on verbal and physical aggression. The study sample consist of totally 425 male athletes from team/physical-contact sports including 223 (52.5%) football and 202 (47.5%) basketball. *Prosocial and Antisocial Behavior in Sport Scale-PABSS* and the *Aggression Questionnaire* were used as the data collection tool. Data was analyzed using multifactorial linear regression. The study found out that the factors of prosocial and antisocial behavior have a moderate positive and significant relationship with both verbal and physical aggression. Prosocial and antisocial behaviors explain 11% of total variance in verbal aggression while they explain 17% of total variance in physical aggression. In particular, we can say that the effect of antisocial behavior is high in determining verbal and physical aggression.

Keywords: Verbal Aggression, Physical Aggression, Anger, Hostility.

GİRİŞ

Saldırganlık, pek çok zaman spor olgusu içerisinde kabul görmüş, alkışlanmıştır (Russel, 1993). Ancak Tenenbaum, Stewart, Singer ve Duda (1997) son yıllarda saldırganlığın hem saha içinde hem de saha dışında *sosyal bir problem* olarak algılandığını belirtmişlerdir. Türkiye’de, 2011 tarihli *sporda şiddet ve düzensizliğin önlenmesine dair kanun* ile birlikte müsabaka öncesinde, esnasında ve sonrasında şiddet ve düzensizliğe sebebiyet verilecek tüm koşullar için birtakım tedbirler alınmıştır (Resmi Gazete, 2011); ancak tedbir almak bu çok boyutlu problemi çözmek için yeterli midir?

Problemin tespitine/çözümüne yönelik taraftar algıları (Aslan & Geyik, 2018; T. Donahue & Wann, 2009; Shields, LaVoi, Bredemeier, & Power, 2007; Yücel, Atalay, & Gürkan, 2015), sporcular (Alemdağ, 2019; Alemdağ, 2018), gazeteler ve medya (Bulgu, 2006; Mil & Şanlı, 2015; Özsoy, 2011; Talimciler, 2003; Yücel et al., 2015), kulüp yöneticileri, hakem ve antrenör yaklaşımları (Acet, 2006; Dal, Odabaş, Suna, Bulgan, & Akkaya, 2014; Seefeldt & Ewing, 1997; Yücel et al., 2015; Ziyagil, Bilir, Çekin, & Temur, 2014), kültürel arka plan ve geleneksel değerler (Bulgu, 2006), takıntılı takım aidiyetleri (E. G. Donahue, Rip, & Vallerand, 2009) ve benzeri pek çok araştırma yapılmıştır. Seefeldt ve Ewing (1997), gençlik sporlarına katılımın birey ve toplum için fayda sağlayabileceğini, ancak sporun iyi yönetilememesi durumunda olumsuz sonuçların ortaya çıkabileceğini belirterek, sporun yönetsel boyutuna (iyi yönetilmesi gerektiğine) dikkat çekmiştir. Hatta bu açıdan sporu iki tarafı keskin kılıca benzetmiştir. Tüm bu yönleriyle sporda şiddet, saldırganlık ya da antisosyal davranışları araştırmak, buz dağının görünmeyen kısmıyla özdeşleştirilebilir.

Spor ahlakı üzerine yapılan çalışmalar daha çok Bandura’nın sosyal bilişsel teorisi (Bandura, 1991) çerçevesindedir. Bu teoride sosyalleşme süreci boyunca çocuklar, davranışlarının onaylanıp onaylanmaması ve akran, kardeş, anne-baba ve diğer yetişkinlerin davranışlarını gözlemleme gibi çeşitli etkilerle ahlaki standartlar geliştiriyorlar. Bu ahlaki standartlar da davranışlarını düzenliyor ve insanlar kendilerine memnuniyet verecek şeyler yaparken, kendilerini onaylamamaya neden olacak şeylerden ise kaçınıyorlar (Bandura, 1989). Bu noktada spor alanında prososyal ve antisosyal davranış terimlerinin Bandura’nın teorisi çerçevesinde kullanıldığı görülmektedir (Boardley & Kavussanu, 2007; Kavussanu, 2008; Kavussanu & Stanger, 2017). *Prososyal davranış*, başka bir bireye yardım etmek ya da fayda sağlamak amacıyla yapılan gönüllü davranış olarak tanımlanırken; *antisosyal davranış*, başka bir bireye zarar verme ya da dezavantaj oluşturma amaçlı gönüllü davranış sergileme olarak tanımlanmıştır (Kavussanu, Seal, & Phillips, 2006; Sage, Kavussanu, & Duda, 2006).

Bu çalışmadaki hedef kitlenin futbol ve basketbol sporcuları olarak tercih edilmesinde öncelikle fiziksel temasın yüksek olduğu takım sporlarından olmaları, popüler olmaları ve fiziksel/sözel saldırganlığın kolaylıkla gözlemlenebiliyor olması etken olmuştur. Salt sportif mücadelenin yerini kazanma hırsına bırakması, diğer psikolojik şiddet faktörleri ile birlikte sporun özünden uzaklaşmayı beraberinde getirmektedir. Özellikle öfke, düşmanlık gibi hissiyatlar, spor alanında (saha içi ve saha dışında) antisosyal davranış ya da fiziksel/sözel saldırganlık şeklinde görünür hale gelmektedir. Bu açıardan bakıldığında, spor alanında sözel/fiziksel saldırganlığa etki eden faktörlerin ve bağlantılarının bilinmesi, sporcuların bu konudaki farkındalıklarının artmasına ve spor politikalarını belirleyenlerin spor ortamında çeşitli tedbirler alabilmelerine imkân tanıyacaktır. Diğer tüm alanlarda olduğu gibi spor alanında da saldırganlığın tüm yönleriyle açıklanmaya çalışılması, bu davranışın spor alanından uzaklaştırılmasına yardımcı olacaktır. Arzu edilen, şiddet yaklaşımının tüm alanlardan uzaklaştırılmasıdır.

Sporun olumsuz davranışlardan arındırılması ve özüne uygun hale getirilmesi idealinden hareketle, tüm bu davranışların (nedenleri, yapılış şekli/derecesi ve etkileriyle birlikte) ayrıntılı şekilde açıklanması gerekliliği ortaya çıkmaktadır. Bu çalışmada da *sözel ve fiziksel saldırganlıkta prososyal ve antisosyal davranışların rolüne* bakılarak problemin çözümüne katkıda bulunmaya çalışılmıştır.

Araştırma Soruları (AS)

AS₁ - Prososyal ve antisosyal davranışlar sözel saldırganlığın anlamlı bir yordayıcısı mıdır?

AS₂ - Prososyal ve antisosyal davranışlar fiziksel saldırganlığın anlamlı bir yordayıcısı mıdır?

YÖNTEM

Araştırmada, örneklem grubunun uygulanan ölçeklere ait durum ve özelliklerinin belirlenmesinde kesitsel-tarama yöntemi kullanılmıştır (Fraenkel & Wallen, 2008). Örneklem grubu, fiziksel temaslı takım sporlarında mücadele eden (futbol-basketbol) gruptan seçilmiş ve örneklem sayısının araştırma evrenini temsil edebilecek şekilde olmasına özen gösterilmiştir. Salant ve Dillman (1994), tarama araştırmalarında 5000< büyük gruplar için genellikle 350-500 örneklemin yeterli olacağını belirtmiştir (bu çalışmada n = 425). Örneklem grubu belirlenirken *basit olasılıklı örnekleme* yöntemi kullanılmıştır (Ekiz, 2009). Araştırma, gerekli izinler alındıktan sonra (Trabzon Amatör Spor Kulüpleri Federasyonu) 2018 yılı *amatör spor*

haftası içerisinde yürütülmüştür. Veriler müsabakaların sonrasında, sporcuların çalışma hakkında bilgilendirilmesini takiben toplanmıştır.

Örnekleme

Örnekleme grubu, 223 (%52.5) futbol, 202 (%47.5) basketbol olmak üzere toplam 425 takım/fiziksel-temas sporcusundan oluşmaktadır. Sporcular 13-17 yaş aralığındadır [95 (%22.4)'i 13 yaş, 88 (%20.7)'i 14 yaş, 78 (%18.4)'i 15 yaş, 86 (%20.22)'i 16 yaş, 78 (%18.4)'i 17 yaş] ve sporculuk yılları 1-11 yıl arasında değişmektedir.

Veri Toplama Araçları

Sporda Prosoyial ve Antisoyial Davranış Ölçeği - SPADÖ (Prosocial and Antisocial Behavior in Sport Scale - PABSS): Sporda prosoyial ve antisoyial davranışların düzeyini belirlemek amacıyla Kavussanu ve Boardley (2009) tarafından geliştirilmiştir. Türkçe'ye uyarlanması ise Balcikanlı (2013) tarafından yapılmıştır. Ölçek 5'li Likert tipindedir ve 20 maddeden oluşmaktadır. Ölçeğin prosoyial davranış-takım (PT), prosoyial davranış-rakip (PR) ve antisoyial davranış-takım (AT), antisoyial davranış-rakip (AR) olmak üzere 4 boyutu vardır. Ölçek maddelerinin iç tutarlık katsayıları orijinal ölçeğin tüm boyutları için .74-.86 arasında, Türkçe'ye uyarlanan ölçekte ise .70-.75 arasındadır.

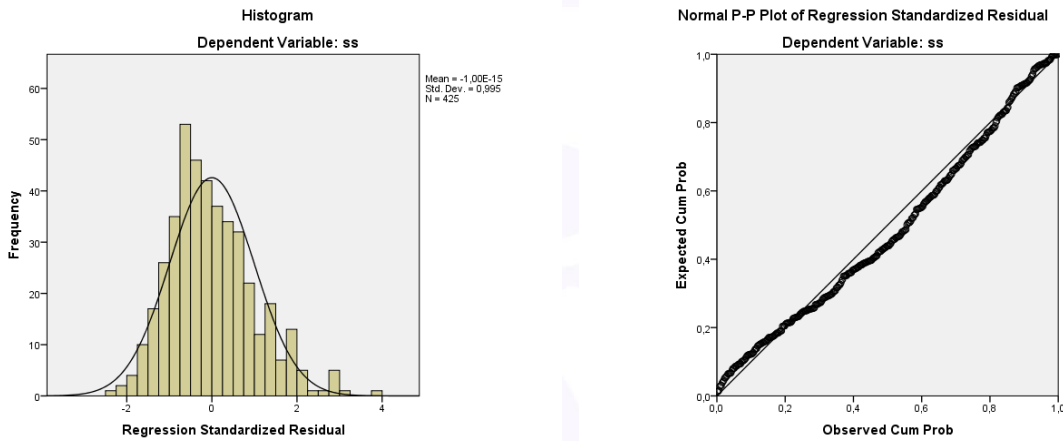
Buss-Perry Saldırganlık Ölçeği - BPSÖ (The Aggression Questionnaire): Saldırganlığı farklı boyutları ile belirlemeyi amaçlayan ölçek Buss ve Perry (1992) tarafından geliştirilmiş, Türkçe'ye uyarlanması Demirtaş Mardan (2013) tarafından yapılmıştır. Ölçek 5'li Likert tipinde ve 29 maddeden oluşmaktadır. Ölçeğin sözel saldırganlık (verbal aggression), fiziksel saldırganlık (physical aggression), öfke (anger) ve düşmanlık (hostility) olmak üzere 4 boyutu vardır. Bu çalışmada ölçeğin sözel saldırganlık (SS) ve fiziksel saldırganlık (FS) boyutları ele alınmıştır. Ölçek maddelerinin iç tutarlık katsayıları orijinal ölçeğin sözel saldırganlık ve fiziksel saldırganlık boyutları için sırasıyla .72-.85; Türkçe'ye uyarlanan ölçekte ise .71-.78 şeklindedir.

İstatistiksel Çözümleme

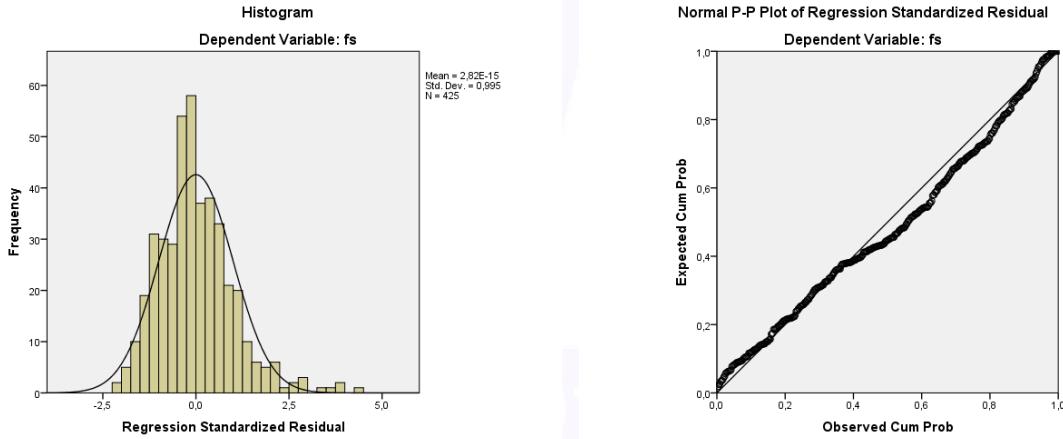
Veriler, SPSS 22 istatistik paket programı aracılığı ile, çoklu doğrusal regresyon analizi (multipl linear regression) kullanılarak çözümlenmiştir.

BULGULAR

Yordayıcı değişken ile bağımlı değişken arasındaki ilişkinin doğrusallığı ve puanların normal dağılım gösterip göstermediği çizilen grafiklerle incelenmiştir. Buna göre standardize edilmiş yordanan değerler için oluşturulan histogram ve normal dağılım eğrilerinin (hem SS hem FS'de) normale yakın bir dağılım gösterdiği görülmektedir. Saçılma diyagramlarının doğrusal bir ilişkiyi tanımladığı, noktaların bir eksen etrafında toplanma eğilimi gösterdiği söylenebilir (Şekil 1a, Şekil 1b). Yordayıcı değişkenlerin bağımlı değişkenlerle kısmi ilişkileri temel alan saçılma diyagramları da ayrıca incelenmiştir.

Şekil 1a. Değişkenler Arasındaki İlişkinin Doğrusallığı Ve Normal Dağılım Eğrisi (SS)

Şekil 1b. Değişkenler Arasındaki İlişkinin Doğrusallığı Ve Normal Dağılım Eğrisi (FS)

Katılımcıların prososyal ve antisosyal davranışlarının sözel saldırganlığın anlamlı bir yordayıcısı olup olmadığını test etmek için çoklu doğrusal regresyon analizi kullanılmıştır (Tablo 1). Yordayıcı değişkenlerle bağımlı değişken arasındaki ikili ve kısmi korelasyonlar incelendiğinde PT ile SS arasında pozitif ve çok düşük düzeyde bir ilişkinin olduğu ($r = .08$), diğer değişkenler kontrol edildiğinde değişkenler arasındaki korelasyonun değişmediği

görülmektedir. PR ile SS arasında da benzer şekilde pozitif ve çok düşük düzeyde bir ilişki olduğu ($r = .01$) görülmektedir. AT ve SS arasında pozitif ve düşük düzeyde bir ilişkinin olduğu ($r = .27$), ancak diğer değişkenler kontrol edildiğinde iki değişken arasındaki korelasyonun $r = .14$ olarak hesaplandığı görülmektedir. AR ve SS arasında hesaplanan pozitif ve orta düzeydeki ikili korelasyonun ($r = .30$) ise diğer değişkenler kontrol edildiğinde $r = .19$ olarak hesaplandığı görülmektedir. PT, PR, AT ve AR değişkenleri birlikte SS puanları ile orta düzeyde ve anlamlı bir ilişki vermektedir, $R = .34$, $R^2 = .11$, $p < .01$. Adı geçen dört değişken birlikte SS'deki toplam varyansın %11'ini açıklamaktadır. Standardize edilmiş regresyon katsayısına (β) göre, yordayıcı değişkenin SS üzerindeki görece önem sırası AR, AT, PT ve PR şeklindedir. Regresyon katsayılarının anlamlılığına ilişkin t-testi sonuçları incelendiğinde ise, AR ve AT değişkenlerinin SS üzerinde önemli (anlamlı) bir yordayıcı olduğu görülmektedir; PT ve PR değişkenleri önemli bir etkiye sahip değildir (Tablo 1). Regresyon analizi sonuçlarına göre SS'nin yordanmasına ilişkin regresyon eşitliği (matemtiksel model) $SS = 1.116 + 0.087PT - 0.015PR + 0.18AT + 0.243AR$ şeklindedir.

Tablo 1. Sözel saldırganlığın yordanmasına ilişkin çoklu regresyon analizi sonuçları

Değişken	B	Standart Hata B	β	t	p	İkili r	Kısmi r
Sabit	1.116	.240	-	4.645	.000	-	-
PT	.087	.056	.078	1.567	.118	.076	.076
PR	-.015	.038	-.020	-.401	.689	.011	-.020
AT	.180	.064	.154	2.806	.005	.273	.136
AR	.243	.062	.216	3.924	.000	.302	.188

$R = .336$ $R^2 = .113$
 $F_{(4, 420)} = 13.391$ $p = .000$

Prosoy ve antisoy davranışların boyutlarına göre fiziksel saldırganlığın yordanmasına ilişkin çoklu doğrusal regresyon analizi sonuçları Tablo 2'de verilmiştir. Değişkenler arasındaki ikili ve kısmi korelasyonlar incelendiğinde PT ile FS arasında ve PR ile FS arasında negatif ve çok düşük düzeyde bir ilişkinin olduğu ($r_{(PT-FS)} = -.08$, $r_{(PR-FS)} = -.17$) görülmektedir. Antisoy davranış ile fiziksel saldırganlık arasındaki korelasyonlar incelendiğinde ise AT ile FS arasında pozitif ve düşük düzeyde ($r = .30$), AR ile FS arasında pozitif ve orta düzeyde ($r = .35$) bir ilişkinin olduğu belirlenmiştir. PT, PR, AT ve AR değişkenleri birlikte FS puanları ile orta düzeyde ve anlamlı bir ilişki vermektedir, $R = .41$, $R^2 = .17$, $p < .01$. Adı geçen dört değişken birlikte FS'deki toplam varyansın %17'sini açıklamaktadır. Standardize edilmiş regresyon katsayısına (β) göre, yordayıcı değişkenin FS üzerindeki görece önem sırası AR, AT, PR ve PT şeklindedir. Regresyon katsayılarının anlamlılığına ilişkin t-testi sonuçları incelendiğinde ise, PR, AT ve AR değişkenlerinin FS

üzerinde önemli (anlamlı) bir yordayıcı olduğu görülmektedir; PT değişkeni önemli bir etkiye sahip değildir (Tablo 2). Regresyon analizi sonuçlarına göre FS'nin yordanmasına ilişkin regresyon eşitliği (matematiksel model) $FS = 1.626 - 0.027PT - 0.109PR + 0.154AT + 0.277AR$ şeklindedir.

Tablo 2. Fiziksel Saldırganlığın Yordanmasına İlişkin Çoklu Regresyon Analizi Sonuçları

Değişken	B	Standart Hata _B	β	t	p	İkili r	Kısmi r
Sabit	1.626	.209	-	7.779	.000	-	-
PT	-.027	.048	-.027	-.550	.583	-.081	-.027
PR	-.109	.033	-.159	-3.307	.001	-.169	-.159
AT	.154	.056	.147	2.755	.006	.296	.133
AR	.277	.054	.274	5.142	.000	.354	.243

R = .411   R² = .169
F (4, 420) = 21.404   p = .000

TARTIŞMA

Her şeyden önce sağlıklı bir çıkarımda bulunabilmek için araştırmanın odak noktasına bağlı kalmak gerekmektedir. Burada dikkat edilmesi gereken nokta, araştırmanın, sporun şiddeti doğurup doğurmamasından ziyade, spordaki şiddetin kaynaklarından birini nispeten açıklamaya çalışmasıdır. Bu nedenle prososyal/antisosyal davranış özellikleri gösteren sporcuların, sözel ve fiziksel saldırganlığa olan eğilimlerine odaklanmak gerekmektedir. Nitekim şiddet içeren davranışlara sahip sporcuların eğiliminin sadece sporla ilişkili olmadığı birtakım çalışmalarda belirtilmiştir (Abbasi Bakhtiari, 2012). Spor alanında prososyal ve antisosyal davranışlar ve sözel/fiziksel saldırganlıkla ilişkili çalışmalar incelendiğinde birbirine uzak olmayan odak noktaları dikkat çekmektedir. Bu durumun spor alanı ile sınırlı kalmayacağı, kişisel gelişim, karakter gelişimi ve sosyal gelişimle yakından ilişkili olabileceği yönünde görüşler vardır (Fields, Collins, & Comstock, 2007; Sagar, Boardley, & Kavussanu, 2011). Spor alanında antisosyal davranışlar ve şiddetin, yaşamın diğer alanlarında olumsuz etkileri olabileceğinden, bu davranışların anlaşılması ihtiyacından yola çıkılmıştır. Araştırma soruları kapsamında (AS₁- AS₂) prososyal ve antisosyal davranışlar sözel ve fiziksel saldırganlık çerçevesinde değerlendirilmiştir. Prososyal ve antisosyal davranışın boyutları, birlikte SS ve FS puanları ile orta düzeyde ve anlamlı bir ilişki verirken, SS'de toplam varyansın %11'ini, FS'de toplam varyansın %17'sini açıkladığı belirlenmiştir. Regresyon katsayılarının anlamlılığına ilişkin t-testi sonuçları incelendiğinde ise, antisosyal davranışların SS ve FS üzerinde önemli (anlamlı) bir yordayıcı olduğu, prososyal davranışların ise önemli bir etkiye sahip olmadığı görülmüştür (Tablo 1, 2).

Özellikle çocuklar ve gençlerle ilgili olarak Fields, Collins, ve Comstock (2007), amatör spora katılımın toplumun sosyal yapısına ve sağlığına katkıda bulunabileceğini, ancak sosyal saldırganlık ve amatör sporda şiddetin kişisel ve sosyal gelişim için potansiyel olarak zararlı sonuçları olabileceğini belirtmiştir. Sebanc (2003), okul öncesi çocuklar üzerinde yürüttüğü çalışmada arkadaş çatışması (antisosyal davranış olarak değerlendirildiğinde) ile saldırganlık ve akran reddi arasında pozitif yönde ilişki olduğunu belirtmiştir. Bu bulgu, antisosyal tutumlarla ilişkilendirilen saldırganlığın erken çocukluk döneminde de gözlemlenebileceğini ortaya koymaktadır. Sagar, Boardley, ve Kavussanu (2011), sporda ve eğitimde antisosyal davranışların anlaşılması ile ilgili olarak başarısızlık korkusu ve spor deneyimlerine odaklanmıştır. Benzer şekilde, sosyal karakterin gelişimi ile ilgili bir çalışmada, prosoyal davranışların spor deneyimi ile ilişkili olarak engellenebileceği belirtilmiştir (Kleiber & Roberts, 1981). Bu bağlamda başarısızlık korkusu ve spor deneyimleri aynı zamanda sözel/fiziksel saldırganlığın açıklanması ile de ilişkilendirilebilir. Olumsuz spor deneyimleri ve başarı/kazanma odaklı spor anlayışı, antisosyal davranışları ve beraberinde sözel/fiziksel saldırganlığı getirebilir. Mutz ve Baur (2009), çalışmalarında spor faaliyetlerinin, şiddeti kendiliğinden önlemediğini, bununla birlikte (cinsiyet, eğitim, sosyal geçmiş, aile şiddeti ve medya şiddetine ilave olarak) akran grubu tutumlarının da şiddet davranışı üzerinde önemli bir etken olduğunu belirtmiştir. Bu durumda akran grubunun antisosyal tutumlarıyla ilişkili olarak şiddet davranışını doğurabileceği söylenebilir.

Bu çalışmadaki özellikle antisosyal davranışlarla saldırganlık arasındaki ilişkinin, ilgili literatürdeki bulgularla benzer özellikler gösterdiği söylenebilir. Antisosyal davranışların sözel/fiziksel saldırganlığı kısmen açıklaması, bu durumun, konu ile ilgili çalışmalar incelendiğinde, başarı odaklı spor anlayışı ya da akran grubunun tutumları ve benzeri pek çok sebepten kaynaklanabileceği söylenebilir.

SONUÇ

Araştırmadaki bulgular sonucunda, prosoyal ve antisosyal davranışların sözel saldırganlık ve fiziksel saldırganlığın anlamlı bir yordayıcısı olduğunu söyleyebiliriz. Oranlar incelendiğinde, prosoyal ve antisosyal davranışlar SS'deki toplam varyansın %11'ini açıklarken, FS'deki toplam varyansın %17'sini açıkladığı görülmektedir. Prosoyal ve antisosyal davranışların FS'yi açıklama oranı SS'yi açıklama oranından yüksektir. Prosoyal ve antisosyal davranışların boyutları kendi içerisinde değerlendirildiğinde ise özellikle antisosyal davranışların bu konudaki belirleyiciliğinin daha yüksek olduğu açıktır; antisosyal

davranışların ilişkileri hem SS hem de FS'de istatistiksel açıdan anlamlıdır. Bu bakımdan antisosyal davranışlar SS ve FS'de anlamlı bir yordayıcıdır. Prososyal davranışlar ise hem SS hem de FS'de (PR-FR hariç) anlamlı bir yordayıcı değildir.

Sonraki araştırmalarda, prososyal ve antisosyal davranışlar ve saldırganlık arasındaki ilişkinin kadın sporcular üzerinde incelenmesi ve erkek sporculara göre benzerlik/farklılıklarının ortaya koyulması yerinde olacaktır. Fiziksel temasın yüksek olduğu farklı takım sporlarında yürütülecek çalışmalar ile bu konudaki tespitlerin geçerliliği artırılabilir. Ayrıca pragmatist bakış açısı ile, yöntemsel çoğulculuk anlayışı içerisinde, nitel ya da karma yaklaşımlarla saldırganlık davranışının boyutları derinlemesine incelenebilir. Nitekim, saldırganlık ve şiddet ile ilgili bilimsel araştırmaları incelediği çalışmasında Spaaij ve Schailée (2019), özellikle amatör sporlarda, katılımcıların kendileri tarafından yaratılan saldırganlık ve şiddeti anlama ihtiyacını ortaya koymuş, yorumcu yaklaşımlara ihtiyaç olduğunu vurgulamıştır.

KAYNAKLAR

1. **Abbasi Bakhtiari, R.** (2012). Comparing the incidence of aggression among student athletes in various sports disciplines at the University of Tiran. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 47, 1869–1873. <https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2012.06.915>
2. **Acet, M.** (2006). *Sporda saldırganlık ve şiddet*. Morpa Yayınları.
3. **Alemdağ, S.** (2019). Investigation of prosocial and antisocial behaviors of young athletes in terms of moral decision making attitudes. *Pedagogics, Psychology, Medical-Biological Problems of Physical Training and Sports*, 3, 112–117. <https://doi.org/10.15561/18189172.2019.0301>
4. **Alemdağ, S.** (2018). Genç futbolcuların prososyal ve antisosyal davranışlarının incelenmesi. *Spor ve Performans Araştırmaları Dergisi*, 9(2), 102–109. <https://doi.org/10.17155/omuspd.394766>
5. **Aslan, Ş., & Geyik, B.** (2018). Investigations of football and basketball fans' view about sports violence and unwanted behaviors. *Eurasian Research in Sport Science*, 3(1), 1–14. <https://doi.org/10.22396/ERISS.2018.31>
6. **Balcikanli, G. S.** (2013). The Turkish adaptation of the prosocial and antisocial behavior in sport scale (PABSS). *International Journal of Humanities and Social Science*, 3(18), 271–276.
7. **Bandura, A.** (1989). Social cognitive theory. In R. Vasta (Ed.), *Annals of child development*. Vol. 6. *Six theories of child development* (Vol. 6, pp. 1–60). Greenwich: CT: JAI Press. <https://doi.org/10.1037/0003-066x.44.9.1175>
8. **Bandura, A.** (1991). Social cognitive theory of moral thought and action. In W. M. Kurtines & J. L. Gewirtz (Eds.), *Handbook of moral behavior and development* (Vol. 1, pp. 45–103). Hillsdale, NJ: Erlbaum. <https://doi.org/10.1080/0034408630580208>
9. **Boardley, I. D., & Kavussanu, M.** (2007). Development and validation of the moral disengagement in sport scale. *Journal of Sport and Exercise Psychology*, 29, 608–628. <https://doi.org/10.1123/jsep.29.5.608>
10. **Bulgu, N.** (2006). Sporda şiddet ve alt-kültür. *Spor Bilimleri Dergisi*, 16(4), 229–250.
11. **Buss, A. H., & Perry, M.** (1992). The Aggression Questionnaire. *Journal of Personality and Social Psychology*, 63(3), 452–459. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.63.3.452>
12. **Dal, S., Odabaş, İ., Suna, N., Bulgan, Ç., & Akkaya, S.** (2014). Türkiye futbol süper ligi derbi maçı izleyicilerinin öfke ve saldırganlık davranışlarının incelenmesi. *İstanbul Üniversitesi Spor Bilimleri Dergisi*, 4, 45–48.
13. **Demirtaş Mardan, H. A.** (2013). Buss-Perry Saldırganlık Ölçeği'nin Türkçe Formunun Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması. *Türk Psikiyatri Dergisi*, 24(2), 124–129. Retrieved from <http://www.turkpsikiyatri.com/default.aspx?modul=ingilizceOzet&gFPrkMakale=640>
14. **Donahue, E. G., Rip, B., & Vallerand, R. J.** (2009). When winning is everything: On passion, identity, and aggression in sport. *Psychology of Sport and Exercise*, 10(5), 526–534. <https://doi.org/10.1016/j.psychsport.2009.02.00>

- 2
15. Donahue, T., & Wann, D. L. (2009). Perceptions of the appropriateness of sport fan physical and verbal aggression: Potential influences of team identification and fan dysfunction. *North American Journal of Psychology*, 11(3), 419–428.
  16. Ekiz, D. (2009). *Bilimsel araştırma yöntemleri* (2nd ed.). Ankara: Anı Yayıncılık.
  17. Fields, S. K., Collins, C. L., & Comstock, R. D. (2007). Conflict on the courts: A review of sports-related violence literature. *Trauma, Violence, and Abuse*, 8(4), 359–369. <https://doi.org/10.1177/1524838007307293>
  18. Fraenkel, J. R., & Wallen, N. E. (2008). *How to design and evaluate research in education* (7th ed.). New York: McGraw-Hill Higher Education.
  19. Kavussanu, M. (2008). Moral behaviour in sport: a critical review of the literature. *International Review of Sport and Exercise Psychology*, 1(2), 124–138. <https://doi.org/10.1080/17509840802277417>
  20. Kavussanu, M., & Boardley, I. D. (2009). The prosocial and antisocial behavior in sport scale. *Journal of Sport and Exercise Psychology*, 31(1), 97–117. <https://doi.org/10.1123/jsep.31.1.97>
  21. Kavussanu, M., Seal, A. R., & Phillips, D. R. (2006). Observed Prosocial and Antisocial Behaviors in Male Soccer Teams: Age Differences across Adolescence and the Role of Motivational Variables. *Journal of Applied Sport Psychology*, 18(4), 326–344.
  22. Kavussanu, M., & Stanger, N. (2017). Moral behavior in sport. *Current Opinion in Psychology*, 16, 185–192. <https://doi.org/10.1016/j.copsyc.2017.05.010>
  23. Kleiber, D. A., & Roberts, G. G. (1981). The Effects of Sport Experience in the Development of Social Character: An Exploratory Investigation. *Journal of Sport Psychology*, 3, 114–122. <https://doi.org/10.1123/jsp.3.2.114>
  24. Mil, H. İ., & Şanlı, S. (2015). Sporda şiddet ve medya etkisi: Bir maçın analizi. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 14(55), 231–247. <https://doi.org/10.17755/esosder.54183>
  25. Mutz, M., & Baur, J. (2009). The role of sports for violence prevention: sport club participation and violent behaviour among adolescents. *International Journal of Sport Policy and Politics*, 1(3), 305–321. <https://doi.org/10.1080/19406940903265582>
  26. Özsoy, S. (2011). Spor gazetelerinin başlıklarında militarist ve şiddet içerikli metaforlar. *Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi*, 1, 88–114.
  27. Resmi Gazete. Sporda şiddet ve düzensizliğin önlenmesine dair kanun, TBMM § (2011).
  28. Russel, G. W. (1993). *The social psychology of sport*. New York: Springer-Verlag.
  29. Sagar, S. S., Boardley, I. D., & Kavussanu, M. (2011). Fear of failure and student athletes' interpersonal antisocial behaviour in education and sport. *British Journal of Educational Psychology*, 81(3), 391–408. <https://doi.org/10.1348/2044-8279.002001>
  30. Sage, L., Kavussanu, M., & Duda, J. (2006). Goal orientations and moral identity as predictors of prosocial and antisocial functioning in male association football players. *Journal of Sports Sciences*, 24(5), 455–466. <https://doi.org/10.1080/02640410500244531>
  31. Salant, P., & Dillman, D. A. (1994). *How to conduct your own survey*. New York: Wiley.
  32. Sebanc, A. M. (2003). The friendship features of preschool children: Links with prosocial behavior and aggression. *Social Development*, 12(2), 249–268. <https://doi.org/10.1111/1467-9507.00232>
  33. Seefeldt, V. D., & Ewing, M. E. (1997). Youth sports in America: An overview. *President's Council on Physical Fitness and Sports Research Digest*, 2(11).
  34. Shields, D. L., LaVoi, N. M., Bredemeier, B. L., & Power, F. C. (2007). Predictors of poor sportsmanship in youth sports: Personal attitudes and social influences. *Journal of Sport and Exercise Psychology*, 29(6), 747–762. <https://doi.org/10.1123/jsep.29.6.747>
  35. Spaaij, R., & Schailée, H. (2019). Unsanctioned aggression and violence in amateur sport: A multidisciplinary synthesis. *Aggression and Violent Behavior*, 44, 36–46. <https://doi.org/10.1016/j.avb.2018.11.007>
  36. Talımcılar, A. (2003). *Türkiye'de futbol fanatizmi ve medya ilişkisi*. İstanbul: Bağlam Yayınları.
  37. Tenenbaum, G., Stewart, E., Singer, R. N., & Duda, J. (1997). Aggression and violence in sport: An ISSP position stand. *The Sport Psychologist*, 11, 1–7.
  38. Yücel, A. S., Atalay, A., & Gürkan, A. (2015). Factors affecting violence and aggression in sports. *International Journal of Psychiatry and Psychological Researches*, 2(2), 68–68. <https://doi.org/10.17360/uhppd.201529603>
  39. Ziyagil, M. A., Bilir, P., Çekin, R., & Temur, C. S. (2014). Türkiye'de sporda saldırganlık, şiddet ve çözüm önerileri. *CBÜ Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, 7(1), 1–14. Retrieved from <http://edergi.cbu.edu.tr/ojs/index.php/besyo/article/view/132>.